

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
РЕГУЛЮВАННЯ МАЙНОВИХ
І НЕМАЙНОВИХ ВІДНОСИН
В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ
ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ
ЛЮДИНО-ЦЕНТРИЧНОЇ
ЦИВІЛІСТИКИ**

Колективна монографія

*За редакцією
Є. Харитонова, О. Харитонової, І. Давидової, О. Сафончик*

Одеса
Фенікс
2025

УДК 341.321:32.019.51(063)
А 43

<https://doi.org/10.32837/11300.29619>

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 7 от 14 березня 2025 року)*

Рецензенти:

Майданик Р. А. - академік, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Гринько С. Д. - доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри приватного права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова;

Маковій В. П. - кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ

За редакцією:

Є. Харитонов, О. Харитонов, І. Давидов, О. Сафончик

А 43 Актуальні проблеми регулювання майнових і немайнових відносин в умовах гібридної війни через призму людино-цен- тричної цивілістики : колективна монографія I за заг. ред. професорів: Є. Харитонов, О. Харитонов, І. Давидов, О. Сафончик. Одеса : Фенікс, 2025. - 512 с. - Режим доступу: <https://doi.org/10.32837/11300.29619>
ISBN 978-617-8430-52-8

Монографія містить підсумкові результати наукових досліджень представників школи людиноцентричної цивілістики за останні десять років, які присвячені аналізу правових питань впливу гібридної війни на регулювання майнових та немайнових відносин.

Розрахована на наукових та науково-педагогічних працівників, аспірантів, здобувачів вищої юридичної освіти, всіх, кого цікавить проблематика особливостей регулювання майнових та немайнових відносин в умовах гібридної війни.

УДК 341.321:32.019.51(063)

ISBN 978-617-8430-52-8

© Колектив авторів, 2025

ЗМІСТ

Авторський колектив.	5
Інтродукція. Цивілістичні школи перед викликами часу (Харитонов Є., Харитонova О., Давидова І., Сафончик О.).	7
Розділ 1. Гібридна війна як виклик людині, суспільству і праву (Євген Харитонов, Олена Харитонova).	40
Розділ 2. Людиноцентрична школа цивілістики в умовах гібридної війни (Євген Харитонов, Олена Харитонova).	94
Розділ 3. Проблеми дихотомії цивільно-правового методу під час війни (Євген Харитонов)	119
Розділ 4. Проблеми спеціальних методів цивільно-правового регулювання в умовах війни (Богдан Фасій).	154
Розділ 5. Окремі аспекти функціонального виміру цивільного права та приватного права в сучасному суспільстві (Микола Матійко)	182
Розділ 6. Право власності релігійних організацій (Юлія Кривенко).	222
Розділ 7. Конвалідація недійсних правочинів, учинених на тимчасово окупованих територіях та «сірій зоні» в умовах гібридної війни (Євген Харитонов, Микола Білошкурський).	257
Розділ 8. Права інтелектуальної власності в умовах гібридної війни (Олена Харитонova, Іван Мартинюк)	283
Розділ 9. Збалансування інтересів боржників та кредиторів у договірних відносинах в умовах воєнного стану (Неллі Голубєва)	311
Розділ 10. Договори психологічної допомоги в умовах гібридної війни (Олена Адамова).	340
Розділ 11. Порушення права на здоров'я як інструмент гібридної війни (Юлія Маршук)	373

Розділ 11

ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА ЗДОРОВ'Я ЯК ІНСТРУМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

DOI 10.32837/11300.29663

Юлія Маршук

аспірантка кафедри цивільного права

Світ невинно змінюється, і ці зміни перш за все зумовлені глобалізаційними процесами, технологічним прогресом, демографічним зростанням та боротьбою за землю та ресурси. Наведені зміни в сукупності не лише створюють передумови для початку військових дій, але і передумови для «вдосконалення» методів ведення такої війни. Наразі, людство перейшло в нову еру, еру так званої «цифровізації» і даний перехід зумовив нові можливості для впливу на свідомість людей, що є одним із вирішальних факторів, які можуть вплинути на хід військових подій, а з ним і вплинути на фундаментальні права людства, в тому числі і на право на здоров'я.

Саме вплив на свідомість людей під час військових дій пов'язують з формуванням нового явища, яке має назву «гібридна війна».

Аби мати можливість всебічно розглянути питання впливу гібридної війни на право на здоров'я, спочатку слід проаналізувати, що ж все таки передбачає поняття «гібридність».

«Гібридність» (суміш) виявляється у комбінації нетрадиційних (інформаційні та економічні дії) та традиційних (використання збройної сили) методів війни¹.

З історії поняття гібридної війни в США і Росії написаної українським журналістом Георгієм Почепцовим, вбачається, що гібридна війна надає перевагу тому, хто вміє працювати з масовою свідомістю. Сторона, що атакує, повинна доводити справедливість своїх дій як власному народові, так народу, на який націлена атака².

¹ Концепція «гібридної» війни та її складові. URL: <https://censs.org/concept-of-hybrid-warfare-and-its-components/>

² З історії поняття гібридної війни в США і Росії. Георгій Почепцов. 1 лис- топада 2015. URL: <https://ms.detector.media/mediaanalitika/post/14619/2015-11-01- z-istorii-ponyattya-gibrydnoi-viyny-v-ssha-i-rosii/>

В наш час стратегії ведення гібридної війни охоплюють мілітаризацію охорони здоров'я, застосування нетрадиційних видів зброї та цілеспрямоване переміщення цивільного населення. Вони реалізуються через обстріли, насильницькі дії, дезінформаційні кампанії та підриз критично важливих послуг, таких як постачання води, продовольства, газу та доступу до медичної допомоги.

Як зазначають професор Харитонов Є. О. та професор Харитонova О. І. у монографії «Приватне право в умовах гібридної війни» до основних характеристик гібридної війни відносять маскування її під невійськовий інструментарій, а також високий рівень неочікуваності. Відтак найважчою ситуацією, яку породжує гібридна війна, є її непередбачуваність¹.

Тож гібридна війна створює нові виклики для людства та для можливості реалізації особистих немайнових прав, в тому числі і права на здоров'я. Адже мета такої війни не лише фізичне знищення противника, але підриз соціальної, медичної інфраструктури, підриз психологічного стану населення та здатності держави забезпечити надання медичної допомоги її громадянам.

В даному контексті необхідно дослідити основні механізми порушення права на здоров'я у гібридній війні.

На нашу думку, у контексті гібридної війни можна виділити кілька ключових механізмів, через які порушується право людини на здоров'я:

- знищення медичної інфраструктури;
- інформаційна війна та психологічний тиск;
- біологічні та хімічні загрози.

Кожен із вищевказаних механізмів несе за собою серйозні наслідки, а тому доцільно розглянути кожен із них.

Щодо знищення медичної інфраструктури. Так, за офіційною статистикою Міністерства охорони здоров'я України за три роки повномасштабної війни росіяни пошкодили та зруйнували вщент 2285 об'єктів медзакладів (1984 – пошкоджені, 301 – зруйнований), також РФ пошкодила 242 автівки екстреної медичної допомоги, ще 273 – знищили та 80 – викрали².

¹ Харитонов Є., Харитонova О. Приватне право як концепт. Том VI: Приватне право в умовах гібридної війни : монографія. Одеса : Фенікс, 2024. С. 74.

² Три роки повномасштабної війни у цифрах: росіяни пошкодили 1984 та зруйнували ще 301 об'єкт медичних закладів України. URL: <https://moz.gov.ua/uk/tri-roki-povnomasshtabnoyi-vijni-u-cifrah-rosiyani-poshkodili-1984-ta-zrujnuvali-she-301-ob-yekt-medichnih-zakladiv-ukrayini>

Такі дії, не лише грубо порушують міжнародне гуманітарне право, але і ставлять під загрозу життя тисячі, а то і мільйонів мирних жителів, які як наслідок опиняються без належної медичної допомоги. Руйнування медичних закладів, знищення авто медичної допомоги, не просто ускладнює роботу медиків, але і фактично позбавляє людей шансу на своєчасне лікування та порятунку, особливо це стосується прифронтових територій, де кількість медичних закладів і без того обмежена, а в деяких населених пунктах вони взагалі зникли.

При чому такі удари носять довготривалий ефект, адже відбудова зруйнованих лікарень інколи займає роки, а в умовах війни це стає ще складніше через нестачу ресурсів та кадрів.

Та більше, самі медичні працівники також не залишаються осторонь жахів війни. Вони зіштовхуються з величезними ризиками, виконуючи свої обов'язки у зонах бойових дій, часто стаючи мішенями насильства або викрадень. Це не лише ставить під загрозу життя медиків, але ще більше скорочує і без того малу кількість медичного персоналу у цих регіонах. Крім того, це створює серйозні виклики та моральні дилеми для лікарів та інших медичних працівників, які присвятили себе порятунку життів і полегшенню страждань¹.

Наразі багато медиків змушені були виїжджати з таких небезпечних регіонів, при чому значна частина виїхали за межі України. Вказане, лише погіршує кадровий дефіцит, а ті, хто залишається, працюють у надскладних та ризикових умовах.

Найбільш цинічним вчинком з боку РФ в даному контексті можна пригадати ракетний обстріл Київської дитячої лікарні «Охматдит», внаслідок якої багато людей опинилось під завалами, багато хто отримав серйозні поранення, в тому числі і діти. Було пошкоджено реанімації, операційні та онкологічне відділення. Також, удар прийшовся і в токсикологічний корпус, де діти отримували діаліз².

Подібні випадки не можна вважати випадковістю, зокрема після цього атака на Одеську дитячу поліклініку, ще раз доводить, що зни-

¹ Yash Sailesh Kumar, Jasmine Shanthi Kamath, Healthcare Workers on the Frontlines of War: Essential Roles and Responsibilities, URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2667036424000013>

² Київська дитяча лікарня «Охматдит» постраждала під час ракетного обстрілу столиці. Зруйновані деякі будівлі медзакладу. URL: <https://suspiilne.media/kyiv/785619-u-kyievi-evlucanna-u-primisenna-ditacoi-likarni-ohmatdit/>

щення медицини в Україні є свідомою дією агресора¹. Це не лише воєнний злочин, що суперечить нормам Женевських конвенцій, а й цілеспрямований психологічний тиск на населення, покликаний по-сіяти страх і хаос.

Тож знищення медичної інфраструктури є не просто воєнним злочином, а частиною стратегії ведення гібридної війни, що спрямована на виснаження країни та її населення, яка має на меті зламати опір не лише на фронті, але у тилу, використовуючи страх та хаос як додаткову зброю.

Щодо інформаційної війни та психологічного тиску на населення. Вони також є важливим механізмом гібридної війни, адже інформаційні війни та психологічний тиск безпосередньо впливають на свідомість громадян, формуючи їх світосприйняття на зовсім іншому рівні, в тому числі впливаючи на рівень довіри до державних інституцій.

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) повідомила, що в умовах війни 10% людей, які зазнали впливу травматичних подій, зіткнулися з серйозними психологічними проблемами, а ще 10% розвинули поведінкові порушення, які заважатимуть їм нормально функціонувати².

Станом на третю річницю повномасштабного вторгнення ВООЗ опублікувала оновлені дані щодо впливу війни на систему охорони здоров'я України та загальний стан здоров'я населення.

Так, згідно з останньою оцінкою потреб ВООЗ у сфері охорони здоров'я України (жовтень 2024 р.), 68% українців повідомляють про погіршення стану здоров'я порівняно з довоєнним періодом. Найпоширенішими проблемами зі здоров'ям є проблеми з психічним здоров'ям, на які страждають 46% людей, потім йдуть розлади психічного здоров'я (41%) і неврологічні розлади (39%). 84% усіх смертей в Україні спричиняють неінфекційні захворювання (НІЗ)³.

¹ В Одесі тимчасово закрили дитячу поліклініку через атаку РФ: де тепер надаватимуть медичні послуги URL: <https://suspilne.media/odesa/952247-v-odesi-timcasovo-zakrili-ditacu-polikliniku-cerez-ataku-rf-de-teper-nadavatimut-medicni-poslugi/>

² Three years of war: rising demand for mental health support, trauma care and rehabilitation. URL: <https://www.who.int/czechia/news/item/24-02-2025-three-years-of-war-rising-demand-for-mental-health-support-trauma-care-and-rehabilitation>

³ Three years of war: rising demand for mental health support, trauma care and rehabilitation. URL: <https://www.who.int/czechia/news/item/24-02-2025-three-years-of-war-rising-demand-for-mental-health-support-trauma-care-and-rehabilitation>

Тобто, як бачимо агресор створює масштабний психологічний тиск на населення, використовуючи інформаційну війну як інструмент впливу на свідомість населення. Вказане має серйозні наслідки для психічного здоров'я і дані ВООЗ є цьому підтвердженням.

Значна кількість українців зіткнулась з погіршенням стану здоров'я, особливо психічного, що є наслідком прямих воєнних дій. При цьому методи інформаційного впливу є абсолютно різними, до прикладу поширення фейкових новин про реальну військову ситуацію, як на фронті, так і в мирних містах; маніпуляція даними про кількість загиблих/постраждалих; дискредитація медичних установ та гуманітарних організацій; дискредитація влади. Всі ці фактори сприяють дестабілізації суспільства, посилюють паніку та недовіру до офіційних джерел інформації.

Окремо слід звернути увагу і на використання пропаганди, яка створює у мирного населення ілюзію безвихідної ситуації. Практично кожного дня українські ЗМІ та незалежні фактчекінгові організації викривають такі маніпуляції держави-агресора та розвінчують ці пропагандистські наративи.

Такий постійний психологічний вплив у вигляді загроз, розповсюдження панічних настроїв, та викривлення фактів є частиною стратегії гібридної війни, що веде до загального виснаження населення та впливає на їх поведінку та рішення під час війни.

Також, за даними Українського Медичного Часопису водночас для населення України в сучасних умовах повномасштабної російської воєнної агресії відмічається паралельне формування як індивідуальної, так і колективної травматизації, що, відповідно, негативно позначається на рівні як індивідуального психосоматичного, так і громадського здоров'я¹.

Звісно кожен сприймає одну і ту ж інформацію по різному, залежно від власного життєвого досвіду та рівня стресостійкості. Для одних негативні новини про війну стають мотиватором рухатись вперед, стати волонтером та рухатись далі, а для інших стають причиною паніки, страху та безсилля.

¹ Медико-психологічні наслідки дистресу війни в Україні: що ми очікуємо та що потрібно враховувати при наданні медичної допомоги? URL: <https://umj.com.ua/uk/publikatsia-232297-mediko-psihologichni-naslidki-distresu-vijni-v-ukrayini-shho-mi-ochikuyemo-ta-shho-potribno-vrahovuvati-pri-nadanni-medichnoyi-dopomogi>

Особливо війна має вплив на дітей, останні дослідження показали, що війна має довготривалі наслідки для дітей і підлітків. Під час війни діти – в різній мірі – зіштовхуються з двома типами травматичних подій: несподівані травматичні події та довготривалі несприятливі події, що зумовлюють виникнення непродуктивних стратегій подолання труднощів. У результаті діти значно частіше, ніж їх однолітки без досвіду перебування на війні, страждають від таких проблем як тривожний розлад, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, дисоціативні розлади (добровільна соціальна ізоляція, деперсоналізація, дереалізація, небажання розмовляти, кататонічний синдром), поведінкові розлади (зокрема агресія, асоціальна і злочинна поведінка, схильність до насильства), а також більш схильні до зловживання алкоголем і наркотичними засобами (Joshi and O'Donnell 2003, Machel 2001, Wexler et al 2006)¹.

Більше того, діти, народжені в таких умовах, можуть виростати, слухаючи розповіді про страждання, втрати та страхи від батьків або дідусів та бабусь, що не лише формує їхнє сприйняття світу, але й схиляє їх до переживання подібних страхів та тривог².

Нажаль, нове покоління «дітей війни» зростає у час, коли невизначеність, страх та біль формує їхню свідомість, і усе це беззаперечно накладе відбиток на їх емоційний та когнітивний розвиток в майбутньому.

Психогенні розлади при воєнних діях, соціальних заворушеннях, стихійних лихах, масових катастрофах займають особливе місце у зв'язку з тим, що можуть одночасно виникати у великій кількості людей. Російська військова агресія в Україні призвела до значної кількості загиблих і поранених, а також осіб, які змушені залишити свої домівки та стати біженцями. Ще більше людей, які мешкають поза зоною бойових дій, перебувають у стані тривоги за себе, своїх дітей, родичів, напруженого очікування поганих новин³.

¹ Вплив війни на психічне здоров'я дітей. URL: <https://warchildhood.org/ua/impact-of-war-on-childrens-mental-health>

² Fossion P., Leys C., Vandeleur C., Kempenaers C., Braun S., Verbanck P., et al. Transgenerational transmission of trauma in families of Holocaust survivors: The consequences of extreme family functioning on resilience Sense of Coherence, anxiety and depression. *J Aect Disord.* 2015;171:48–53.

³ Маркова М. В., Марков А. Р. Медико-психологічні детермінанти інформаційно-психологічної безпеки цивільного населення (монографія). Харків, «Друкарня Мадрид», 2019. 248 с.

У зв'язку з цим дуже важливо в подальшому розробити медичні програми відновлення психологічного здоров'я населення, яке буде доступним для кожного.

В науковій статті: «Вплив штучного інтелекту на гібридну війну: приклад російсько-української війни» опублікованої вченим з Камберлендського університету США зазначається, що немало важливим є також поява штучного інтелекту в загальному доступі. У контексті російсько-української війни штучний інтелект використовується для збору та аналізу величезних масивів даних з метою створення витончених дезінформаційних кампаній, маніпулювання громадською думкою та дестабілізації цільових країн. Російська федерація застосовує штучний інтелект для посилення своїх стратегічних комунікацій і пропаганди, створення фейкових новин і розробки дипфейків, щоб маніпулювати громадським сприйняттям і поширювати неправдиву інформацію (Пол, 2022). Крім того, російські військові використовують штучний інтелект на полі бою для аналізу та інтерпретації розвідувальної інформації, відстеження та визначення цілей ворожих підрозділів, а також для керування безпілотними літальними апаратами¹.

Тож, поява нових технологій теж відіграє значну роль у веденні гібридної війни, створюючи як нові загрози, так і можливості захисту. Використання штучного інтелекту з боку агресора вимагає від держави та суспільства швидкої адаптації до нових викликів.

Також одним із серйозних впливів на психічне здоров'я є втрата близької людини внаслідок військової агресії РФ, адже відчуття безпорадності, горя, депресії в такому випадку можуть мати тривалий характер та завдають непоправних наслідків на психічний стан такої людини.

Значний тягар несуть і ті хто пережив полон або окупацію, чи був свідком воєнних злочинів, що суттєво відображається на здоров'ї призводячи до посттравматичного стресового розладу (ПТСР), депресії, панічних атак, тривожних станів.

Крім того, військові, які повертаються з фронту, вони часто несуть із собою не лише фізичні рани, а й важкий психологічний тягар.

¹ Ilyas, Muhammad. (2023). The Impact of Artificial Intelligence on hybrid warfare: Case of Russia-Ukraine war. URL: https://www.researchgate.net/publication/375164694_The_Impact_of_Artificial_Intelligence_on_hybrid_warfare_Case_of_Russia-Ukraine_war

Постійний стрес, виснаження, життя серед смерті та насильства залишають глибокий слід в свідомості таких людей. Як наслідок, багато хто стикається з безсонням, тривожністю, спалахами агресії або, навпаки, впадає в депресію.

Одним із яскравих випадків зміни психологічного стану військовослужбовців є ситуація, яка сталась з ветераном АТО, який у 2019 році заїхав на один із мостів м. Києва та погрожував його підірвати. Після даного інциденту судова експертиза визнала військового неосудним та призначила психіатричне лікування.

Нажаль, як бачимо одним із способів ведення гібридної війни є ведення інформаційної війни та психологічного тиску на населення, використовуючи різні способи та методи. І це не лише змушує людей почуватися беззахисними, але і веде до певної напруги в суспільстві, недовірі та розпаду внутрішньої згуртованості, що є одним із ключових факторів стійкості будь-якої нації в умовах війни.

Щодо біологічних та хімічних загроз. Одним із ключових механізмів гібридної війни також є використання біологічних та хімічних загроз, які вражають як населення, так і навколишнє середовище. При цьому, така загроза може застосовуватись як в бойових діях, так і через створення навмисних кризових ситуацій, що впливають на сферу охорони здоров'я.

Застосування хімічної зброї, в тому числі і отруйних речовин, стало реальним під час повномасштабного вторгнення РФ на територію України.

Генеральним штабом Збройних сил України у грудні 2024 року було зафіксовано понад 5300 випадків використання хімічних речовин на полі бою. Так, російські війська застосовували боєприпаси типу К-51 та РГ-ВО, що містять небезпечні хімічні сполуки, заборонені міжнародними конвенціями. Також було зафіксовано використання боєприпасів із невстановленими хімічними речовинами, що ускладнює їх ідентифікацію та розробку методів захисту¹.

Зазначені дії агресора не лише грубо порушують Конвенцію про заборону хімічної зброї, але і підривають міжнародні зусилля з контролю за нерозповсюдженням зброї масового ураження.

¹ Сили РФ застосовували хімічну зброю майже 500 разів за грудень – ЗСУ. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-khimichna-zbroya-rosiya-henshtab-zsu-viyna/33280455.html>

Окрім застосування хімічної зброї, до методів ведення гібридної війни також можна включити спричинення екологічних катастроф, які несуть за собою біологічну загрозу, що спричиняють значну шкоду довкіллю та здоров'ю людей.

Найбільш глобальним прикладом такої тактики стало навмисне знищення рф Каховської гідроелектростанції в червні 2023 року. Підлив ГЕС призвів до масштабного затоплення Херсонської області, забруднення води, загибелі людей і тварин, а також значних екологічних наслідків. Вода Дніпра отримала понад 150 тонн мастила, що призвело до довготривалого забруднення річкової системи¹. Після прориву Каховської греблі українські органи влади провели низку лабораторних досліджень. Вони показали серйозну зміну якості води в Дніпрі, його притоках і Чорному морі. Після катастрофи Державна екологічна інспекція виявила, що вміст амонійного азоту в одному з цих зразків у 2,7 рази перевищував допустиму межу. Окрім того, чимало сільськогосподарських угідь уздовж берега Дніпра постраждали від потоку води через прорив Каховської греблі. Найбільша в Європі Чорнобаївська птахофабрика на правому березі Херсонщини була визначена ЮНЕП як потенційне джерело забруднення. Крім того, основною причиною забруднення води стали очисні споруди, які були затоплені потоком води зі зруйнованої Каховської греблі².

Тож, знищення Каховської ГЕС стало одним із наймасштабніший екологічних злочинів сучасності і наслідки такої катастрофи будуть відчуватись ще дуже багато років. Все це створило серйозну загрозу як для місцевого населення, так і для екосистеми в цілому. І така катастрофа ще раз підтвердила, що в умовах гібридної війни екологічна зброя стає однією з методів ведення бойових дій.

Нажаль, такі дії з боку рф були непоодинокими. У серпні 2024 року в річках Сейм та Десна було зафіксовано масовий мор риби внаслідок забруднення води. Як повідомили в Держрибагентстві України, тоді на території Курської області Росії у річку Сейм, ймовірно, скину-

¹ Президент України провів екстрене засідання Ради національної безпеки і оборони щодо ситуації на Каховській ГЕС. URL: <https://president.gov.ua/news/prezident-ukrayini-proviv-ekstrene-zasidannya-radi-nacionaln-83417>

² Дослідження руйнування Каховської греблі та його наслідки для екосистеми, аграріїв, цивільного життя та міжнародного правосуддя URL: <https://truth-hounds.org/cases/zatopleno-vijnoyu-doslidzhennya-rujnuvannya-kahovskoyi-grebl-ta-jogo-naslidky-dlya-ekosystemy-agrariyiv-zyvilnogo-zhyttya-ta-mizhnarodnogo-pravosuddya/>

ли «відходи невідомих речовин». Забруднення поширилось по всій акваторії річки Сейм у межах Сумської області і дісталось до Чернігівщини¹. За словами місцевої влади речовини в забрудненій воді вбивали все живе – рибу будь-яких розмірів і видів, раків, молюсків. За результатами гідрохімічного аналізу поверхневих проб води, було зафіксовано значне перевищення гранично допустимих концентрацій, зокрема, амонію та завислих речовин².

Вищевказані факти, свідчать про те, що хімічні та біологічні загрози є одним із ключових інструментів ведення гібридної війни. Біологічна зброя використовується для дестабілізації системи охорони здоров'я та створення тривожних настроїв серед населення. Розповсюдження патогенних мікроорганізмів чи навмисне отруєння води можуть нести реальну загрозу епідемії та значних економічних втрат.

Тож, використання хімічної та біологічної зброї в гібридній війні є не лише військовою, але і глобальною міждержавною проблемою, адже розповсюдження наслідків таких загроз може бути неконтрольованим, що може спричинити непоправні наслідки для здоров'я населення.

Висновки. Як бачимо, проблема порушення права на здоров'я в умовах гібридної війни є надзвичайно актуальною та болючою. У сучасному світі війни не ведуть виключно збройними протистояннями, а охоплюють набагато більший спектр впливу, такий як інформаційний, економічний, психологічний та біологічний. При цьому здоров'я населення стає не тільки об'єктом цілеспрямованих атак, але і стратегічним ресурсом, адже його стан напряму впливає на життєздатність держави та її спроможність до боротьби з агресором.

Гібридна війна змінює узвичасне уявлення про безпеку людини, в такому випадку важливо комплексно шукати шляхи протидії таким загрозам, зміцнюючи систему охорони здоров'я та впроваджуючи ефективні заходи інформаційної та психологічної безпеки.

При цьому, гібридні конфлікти стають все більш поширеним явищем у світі, адже вони дозволяють країні-агресору уникати прямої

¹ Російське отруєння українських річок: кадри з місць масового замору риби та головні загрози для людей. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/photo-zamor-ryby-desna-seym/33127720.html>

² Забруднення Сейму та Десни: хто винен та чим це загрожує Києву. URL: <https://www.unian.ua/ecology/zabrudnennya-seymu-ta-desni-hto-vinen-ta-chim-ce-zagrozhuje-kiyevu-12753894.html>

військової конфронтації, одночасно завдаючи супротивнику масштабних руйнувань та втрат.

Вважаємо, що міжнародна спільнота повинна визнати порушення права на здоров'я як один із злочинів введення гібридної війни та відповідно забезпечити механізми притягнення винних до кримінальної відповідальності. Лише так, можливо убезпечити світ та мінімізувати наслідки аби запобігти подальшим порушенням фундаментальних прав людини під час гібридної війни у майбутньому.

Ключові слова: гібридна війна, право на здоров'я, охорона здоров'я, медична інфраструктура, психологічний тиск, екологічні катастрофи, біологічна зброя, інформаційна агресія, міжнародне право, кібератаки, психічне здоров'я, військові злочини, система охорони здоров'я, національна безпека, екологічна безпека.